

Zaman Kavramı, Avrupa Seramik Masa Ve Şömüne Saatleri (18.Yüzyıl Başı- 19.Yüzyıl)

(1) Doç. Emel Şölenay - (2) Orçun Aksakal

Özet

İnsanlığın yerleşik düzene geçip, üretmeye başladığı dönemlere kadar uzanan zaman kavramı, tarihsel gelişim sürecinde ifade edilmiş biçimiyle birçok değişime uğramış, farklı malzemelerle insanların günlük yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Başlangıçta insanlar gökyüzündeki değişimlere bakarak zamanı anlamaya çalışmışlardır.

Endüstrinin gelişmesi ile hızlanan yaşam temposu zaman kavramının insanların ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Böylece farklı boyutlarda, farklı materyallerle hazırlanan saatler üretilmeye başlanmıştır. Bu düşünce içinde yapımına başlanan seramik masa ve şömüne saatleri estetik ile teknolojiyi bir araya getiren sanat objeleri durumuna gelmiştir.

Anahtar Kelimeler

zaman
seramik masa ve şömüne saatleri

TIME CONCEPT, EUROPEAN CERAMIC TABLE AND MANTEL CLOCKS (18. CENTURY PER- 19. CENTURY)

Abstract

The term "Time" that until passing to settled life and beginning to produce of human has undergone many change with express manner in the process of historical development, and has a remarkable with different supplies in the daily life. Initially human has weighted up the time by surveying changes in the sky. Accelerated rhythm of life has forced to be the time term a indispensable part of people with the development of industry. In this way it has been begun to produce in different sizes and afoot with different supplies. Began to product with this idea Ceramic table and mantel clocks have became art objects which combined aesthetics and technology.

Keywords

time
ceramic table and mantel clocks

Giriş

Zaman kavramı insanoğlunun var oluşu ile bağlantılı en önemli ve tanımlanması güç kavramlardan biridir. Bu kavramın tanımını yaparken dayanak noktamız algılayış biçimimiz olabilir. Zaman nedir? Hızlı mı, yavaş mı, ya da homojen mi?

Akla zaman ile ilgili benzer sorular gelebilir. Faruk Ataley'er'in " Zaman, Postmodernizm, Türk Mitolojisi ve Yaratıcılık" isimli makalesinde ele alınan zaman kavramına göre;" Zamanın ilki, zamanın duygusu, zamanın popülerleri, zamanın yansıtıcısı vs.vs. zamana ilişkin insani algılamalar, yargılamalar ve anlamlandırmalardır. Ama asla zamanın "enerjisel gerçekliğinin kendisi" değildir. Zaman insan olsada, olmasada evreni kapatan, kucaklayan "uzayın dördüncü boyutu olan enerjidir. Uzay-zaman boyutuyla, evrende var olan hiçbir şey "insana görüldüğü" gibi değildir. İnsanın yaptığı ölçmeler, ölçümler, gözlemler, yorumlar, insana göredir, görecelidir". Zaman da görecelik konusu felsefe ile açıklanabilecek bir olgu olup

"oluş, gelip geçiş, değişme ve süreklilik biçimi; dönüşü olmayan bir doğrultuda birbiri ardından gitme. Sürüp giden doğru bir çizgi" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda zamanın 'geçmiş' olarak geriye doğru sonsuza değin uzandığı ve 'gelecek' olarak da ileriye doğru akıp gideceği belirtilir. Nesnel(objektif) zamanın cisimlerin devinimiyle ölçülebileceği, öznel zaman ise, yaşantılara bağlı olduğu ve nesnel olarak ölçülemediği belirtilir" (Kaçar, D.,S: 58, 2007).

Bu tanım ve açıklamalardan anlaşılacağı gibi zaman kavramını göksel olaylardan, astronomi biliminden ayrı düşünemeyiz. Bununla birlikte gök cisimlerinin hareketleri ve bunların sistematik davranışları, hassas hesaplamalar sonucu bu kavramı bilimsel bir çizgiye oturturken, güneşin, dünyamızın, gezegenler ve yıldızlar gibi gök cisimlerinin insanlar üzerindeki etkileri de ilgi konusu olmayı sürdürmüştür. Astroloji bilimi, bazen kuramsal ve çoğunlukla gizemini koruyan bir alan olması nedeniyle, zamanı tanımlarken bizi felsefi sorulara yöneltir.

Öyleyse zaman; yaşamla zamanın kesiştiği noktadadır. Çünkü zaman çoğunlukla hayatımızı yönlendiren olgudur. Günümüzde hızlı yaşam temposu, zamanı en verimli kullanma düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu kadar yoğunluk arasında insan; yaşamına biraz renk

katabilmek için karmaşık bir kavram olan zamanı saatlerde buluşturmuştur. Farklı pek çok biçimde karşımıza çıkan saatlerin seramikle buluşması kullanan insana zamanı bildirmesinin yanında bir sanat objesini de izleme fırsatı sağlamıştır.

1. Saatin Tarihsel Gelişimi

İnsanlar zamanın ölçülmesi için asırlardır pek çok yöntem geliştirmiş, ne olduğunu bile tam olarak bilmeden zamanın akış hızını ölçmenin yollarını bulmuşlardır.

Zamanı ölçmek için geçen tarihsel dönem içinde toplumlar güneş saatleri, su saatleri ve kum saatlerini kullandılar. Bugün ise teknolojinin hızla gelişmesiyle saat ve saat endüstrisi önemli ölçüde gelişmeler göstermiş, günümüz insanı farklı özelliklere sahip mekanik, kuvars ve hatta atom saatleri kullanılmaktadır. Saat kavramı ve tarihsel gelişimi incelenecek olursa; ilk ve en eski zaman ölçme aygıtı "gnomon" adı verilen alettir. Bu tip saat ile ,“eski Mısırdaki ve daha sonraki antik dönemde saat süreleri-gündüzleri-yere dikilen bir çubuğun(Gnomon) gölge uzunluğu ölçülerek belirlenirdi”(Bir, A.-Kaçar, M.-Acar, Şinasi, S:28, 2010).

Resim 1: Efes Arkeoloji Müzesindeki Küresel Yüzeyle Antik Güneş Saati
Bir, A.-Kaçar, M.-Acar, Şinasi, 2010)

Güneş saatleri kadar eskiye dayanan ancak bulunuş tarihleri tam bilinmeyen diğer saat çeşitleri su ve kum saatleridir.

“İlk tipleri Mısır’da bulunan su saatleri, dibinde delik olan bir kovanın boşalması ve dolmasıyla zamanı gösterir. Bu saatler, zamana yeni bir bakış şeklini olanaklı kılmıştır. Güneş saatleri belirli bir zamanı gösterirken, su saatleri ne kadar zaman geçtiğini de göstermiştir. Bu yüzden su saatinin icadı zaman ölçümünün gerçek başlangıcı sayılabilir... Su saatleri yüzyıllar boyunca mekanik saatlerin bulunmasına kadar kullanılmıştır”(http://www.bibilgi.com/Su-saati 4.12.2009).

Güneş saatleri güneşin var olduğu zamanlarda, işlevselliğini yürütürken güneşin olmadığı zamanlarda şüphesiz yetersiz kalmıştır. Bu durumlarda zamanı belirleme yöntemlerine ek olarak Kum saatlerinin kullanımı dikkat çekmektedir. “Kum saatlerinde bir şişedeki kumun akışı, su saatlerinde ise bir kaptaki suyun bir delikten boşalma süresi, belirli bir zaman aralığına karşı düşürülürdü. Bunların dışında geceleri mum saatlerinden de yararlanılırdı.”(Bir, A.-Kaçar, M.-Acar, Şinasi, S:28, 2010).

İlkel saatler günümüze kadar uzanan zamanı tanımlama ve somutlaştırma çabaları içinde gelişme göstermiştir. Saat yapımının gelişimini mekanik saatlerle görmemiz mümkün olup, “13.yy. sonunda mekanik saatin icadıyla toplumların yaşantılarının evrensel, soyut zaman kurgusuna göre standardize edilmesi amaçlanmıştır. Doğal döngüden farklı olarak, toplumlar, yaşantılarını mekanik saatin düzenine uydurmaya başlamışlardır”(Kaçar, D. ,S: 58, 2007). Mekanik saatler uzun yıllar işlevini sürdürmüş ancak,

“gerçek anlamda saati günlük kullanıma sokan isim İngiliz Christian Huygens'tir. Bundan 327 yıl önce 23 Ocak 1675'te C. Huygens zaman ayarını sağlayan yaylı balanslı saatin içine sokmayı başarmıştır. Saatlerin doğal parçaları olarak kabul ettiğimiz akrep ve yelkovan'ın saate uygulanması ise ancak 1690 yılında gerçekleşmiştir. Bunlar sayesinde kiliselere, görkemli yapılara, mekanik güçle çalışan gösterişli saatler yerleştirilmiş, sonraları zenginlerin evlerindeki şöminelerin üzerine daha küçük boyutlu saatleri koymak mümkün olmuştur. Bu saatler arasında seramik saatler de önemli yer tutmaktadır (http://www.msxllabs.org/forum/muhendislik-bilimleri, 24.04.09).

Mekanik saatlerin üretimi 13. yüzyıldan itibaren Avrupa da yapılmasına rağmen, o dönemlerde ülkemizde saat üretimi yoktur. Daha geç dönemlere ait Avrupa'dan getirilen örnekler mevcuttur. Bu örnekler, "yapım tarihleri 16. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına dek gelen 376 nadide saat halen Topkapı Sarayında sergileniyor... Saatlerin çoğu diplomatik bir armağan olarak gelmiş. Bu benzersiz eserler Osmanlı Sarayına Batıdan gelirken, ilk kez Fatih Sultan Mehmet'in 1477'de Venedik Dükü'nden mekanik ve saat ustaları istediği biliniyor... En erken Türk saatleri 17. yüzyıla tarihlendirilir ve bu saatler en güzel el sanatı örneklerini sergiler (Çakmut, Feza, S: 6-7, Şubat 2002.).

Böylesine uzun bir gelişim süreci izleyen saatlerin hem sanatsal hem de estetik bir obje olarak kullanımı seramikle kaplanmasından sonra da devam etmiştir.

2. Saatin Seramikle Buluşması

Avrupa'da Endüstri devrimi ile günlük yaşamda zamanı gösteren saatlerin, çok farklı tiplerde üretilmesi mümkün olmuştur. Sanayileşme ile birlikte insanların yaşam temposunun artması, yaşantılarını daha düzenli hale getirmelerini zorunlu kılmıştır. Özellikle Avrupa'ya bakıldığında pek çok ülkede; seramik saatlerin üretildiği, yapılan araştırmalar doğrultusunda önemli bir yer tuttuğu gözlenmektedir. Seramik saatlerin üretiminde seramik malzeme olarak, genellikle porselen bünyeler kullanılmıştır. Porselen ilk kez Çin'de üretilen seramik çeşidi olup beyaz rengi, yarı saydamlığı ile Avrupalıların ilgisini çekmiştir. Porselene karşı talebin fazla olması ve o dönemin statüsünü gösteren bir sembol haline gelmesi nedeniyle Çin porseleni ürünler Avrupa'ya deniz yolu ile taşınmıştır. Bu ürünlerin Çin'den getirilmesinin zorluğu ve porselene olan talebin artmasıyla,

"On altıncı yüzyılın ikinci yarısında yirmi beş yıllık bir süre zarfında Avrupa'da porselen üretimi başladı. İtalya Floransa'da Grand Duke Francesco de Medici'nin himayesindeki girişimlerle yumuşak porselen üretimi sağlanmasına rağmen, on sekizinci yüzyılda Saksonya Prensi Frederik Augustus'un ileri görüşlülüğü ile Almanya'da bir miktar Çin porseleni üretilmişti. Onun öncülüğünde, himayesindeki bir simyacı olan ve 1707'lerde stoneware üretimini başaran daha sonra da sert porselen ya da Çin çamurunun üretim sırlarını (kimyacılarla birlikte) keşfeden Johan Friedrich Bottger (1682-1719), 1707'de Meissen Fabrikasını kurdu" (Mitchell,L., s:11,2001).

J.F.Bottger yaptığı araştırmalarla porseleni yapmayı başardı. Üretilen porselen ürünler arasında çay fincanları, çay kutuları, kse, tabak formlarını ve seramik saatlerini görmek mümkündür.

Resim 2

Resim 3

Resim 2: Meissen, müzik alan kz ve erkek figürlü, Seramik saat, h.63 cm.,(Mitchell,L., s:52,2001).

Resim 3: Meissen, Saatin ystynde iki kuř figürü, yanında oklar bulunan oturan figürü, h.31 cm., (Mitchell,L., s:52,2001).

Resim2 ve 3'de yer alan seramik saatlerde zengin dekor ve renk çeşitliliği görülmektedir. Saat yzerinde kullanılan insan, iek ve hayvan figürleri titizlikle şekillendirilmiştir. Mitchell,Laurence'ın, "Meissen collector's catalouge" kitabında, kuruluşundan itibaren Johan Gregorius Horoldt (1696-1775), Japon Kakiemon(tasarımcı), Johan Joachim Kandler(Alman seramikçi) (1706-1775) gibi birçok tasarımcı ve araştırmacının Meissen porseleni yretiminde görev aldığı belirtilmektedir.

Resim 4'de yer alan seramik saat masa ya da şömine yzerinde kullanılmak yzere yapılmıştır. Saatin yzerindeki desenler ölüm ve yaşamı simgelemektedir. Bu model Fransa'da 16. Louis döneminin tarzını yansıtan Louis stilinde Berlin'de yretilmiştir. Kurulan porselen fabrikalarından, "Meissen ve Sevres yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da porselene öncülük ettiler, fakat bu 1750'lerde Derby'de, onu takiben 1751'de Worcester, 1744–1770 arasında Chelsa ve 1744–1776 arasında da Bow'da benzer yretimlerin yapılmaya başlanmasıyla bu uzun

sürmedi. İngiliz kemik porseleni (bone china) Fransa ve Almanya'nın aynı tarzdaki yüksek kalite kompozisyonları, dekorasyonları ve çömlekleriyle rekabet etti" (Mackay.J., s:13,2002). Porselen ürünlerin popüler olması nedeniyle, Avrupa da, İtalya, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi birçok ülkede üretim yapılmış ve bu ürünler arasında çok çeşitli seramik saat örneklerini görmek mümkün olmuştur.

Resim 4: Berlin'de yapılmış, Rokoko ve yeni stil tarzında seramik masa saati, 1775, h: 39.2 genişlik: 18 cm., en: 15 cm.,. (Lessmann, J., 2006.s: 122.)

"Gerçekten de 19. yüzyılın ortalarına kadar saat pahalı bir objeydi, çünkü saatin mekanizması el yapımıydı. Saat taşıyanlar bu yüzden seçkin insanlar olarak kabul edilirdi. Çalar saatler endüstriyel olarak 1850'lerde üretilmeye başlandı. Ancak saat mekanizmaları yalnızca yirminci yüzyılın başında Black Forest ve Fransa'da ucuza üretilmekteydi. Seramik, plastik malzemeden daha ucuzdu, bu nedenle saatin mekanizmasını giydirmek için seramik seçildi. Böylece saat, etkileyici ve herkes tarafından satın alınabilir oldu. Bununla birlikte Belçika'da ve Fransa'nın kuzeyinde, yirminci yüzyılda kayda değer bir seramik saat sanayisi gelişme kaydetmiştir. Gelişen endüstri dünyasında, zamana sahip olmanın önemiyle birlikte de, seramik saat evin en görülen yerinde; şömine üzerinde yerini bulmuştur. 1920'ler ve 1930'lar da saat sadece değerli ve kullanışlı bir obje değil aynı zamanda evlerin hoş, görkemli ve çarpıcı bir dekorasyon unsurudur" (<http://www.clockarium.org/> , 24.04.09).

Resim 5

Resim 6

Resim 5: Newcastle/Sewell Üretimi, Bakır Lüster Dekorlu Masa Saati 1820 yüzyıl, h:171 mm, Gutman koleksiyonu, (Michael, G., S: 135, 1999)

Resim 6: Belçika yapımı seramik saat, (<http://www.clockarium.org/>, 24.04.09)

Resim 5’de İngiltere’nin Newcastle bölgesine ait seramik masa saatinde, çok renkli mermer lüster tekniği uygulanmıştır. Saatin üzerinde arslan figürü ve sütunlar dikkat çekmektedir. (Resim:6) Seramik saatin iki yanında bulunan dikey seramik formlar ve renk tonları seramik saat ile bütünlük sağlamış, seramik saati tamamlayan bir öge olarak kullanılmıştır. Seramik saatin işlevsel özelliğinin yanı sıra estetik bir obje olduğunu gösteren, dikkat çeken bir örnektir. Seramik malzemenin plastik oluşu, kolay şekillendirilebilmesi ve seramik ürün üzerine yapılan süsleme çeşitliliği, üretilen seramik saatlerin sanat eserine dönüşmesini sağlamıştır. Dönemin seramik üreticilerinin orijinal işler üretmek için oldukça hevesli ve yaratıcı oldukları bilinmektedir. Süslemelerde sonsuz çeşit, sıklıkla çok renkli, bazen de abartılı bir tarz benimsenmiş, " 18. yüzyılın sonlarından başlayarak, Paris ve çevresinde, Fransız saray mensubu aristokratlar tarafından desteklenen birçok porselen fabrikası kuruldu. "Porcelain De Paris" ekolünde üretim yapan bu fabrikalarda Osmanlı tiplerini (Resim. 7) bolca üretti" (Arcasoy, A., S: 43, 2004).

Resim 7: Porselen sanatçısı Jacop Petit' in seramik saat ve üzerinde oturan oryantal erkek figürü (Arcasoy, A., S: 43, 2004)

Resim 8: Seramik saat,1889yılına tarihlenmektedir.
(<http://www.liveauctioneers.com/item/7898366>)

Resim 8: Worcester'da üretilen seramik saat, Rokoko tarzı kıvrımlar ve işlemelerle kaplı gövdesinde, yüksek çiçek rölyefleri, yıldızlı dekorlarla öne çıkan zengin bir süslemeye sahiptir. Bazı seramik saat örnekleri, modern süsleme tarzlarıyla Çin ya da Alman porselenlerine, bazılarıysa ilgi çekici bir şekilde avangard (Resim: 9) modern resme gönderme yaparlar. Sıklıkla kopyalanan süslemelerin şekli, desen taşıma transferleri ve özellikle kalıp çizimlerinden oluşmaktadır. Saatin kenarlarındaki kompozisyonların, süsleme unsurlarının ve şeklin şöminenin estetiğine de uyumlu olduğu görülür. Sıklıkla karşılaşılan süslemeler, bir bibloyu andırmaktadır.

Resim 9

Resim 10

Resim 9: Art deco figürlü Seramik saat, Westclox USA yapımı, ,h:37cm, Genişlik 33 cm, 1920, (http://www.antiqueart.com.au/,21.12.2009)

Resim 10: İki tavus kuşu, Lüster dekorlu, yaklaşık 1960, h:20 cm., Genişlik:30 cm., (http://www.thepriceguide.com.au/ 21/12/2009)

Hayvan figürlü (Resim:10), insan figürlü, çiçek ve bitki desenli, antik Yunan ve Roma mimarisinden etkilenecek yapılmış sütunlu saatlere rastlamak mümkündür. Fırça kullanılarak yapılan süslemelerin yanı sıra transfer baskı denilen çıkartma dekor denilen süsleme yöntemleri de kullanılmıştır.

Bazı seramik fabrikaları bu masa ve şömine saatleri üzerine uzmanlaşmışlardır. Yoğun bir şekilde üretim yapan Belçika'nın kömür madeni merkezi olan, Borinage'ın dört fabrikası vardır. "Fabrikalar ; Thulin, Jemappes, ve özellikle "Auguste Mouzin and Co" ve Wasmuël'in küçük bir köyü olan " La Majolique" dadır. Fransa'da ana seramik saat fabrikaları kuzeydeki Vierzon ve Somain'de kurulu "Berlot ve Mussier"de dir. Bazı Çek fabrikaları Belçika ve Kuzey Fransa'ya ihraç için özellikle 1930'lardan sonra saat tasarlamışlardır. Bunlar arasında The "G. Bihl AG" ve isimleri belirlenemeyen üç fabrika vardır. Ayrıca birkaç Alman fabrikası ihracat ağırlıklı bazı parçalar üretmiştir" (http://www.clockarium.org/ ,E.T.24.04.09). İkinci dünya savaşından sonra, seramik masa ve şömine saatlerinin üretiminin azalmasının nedenlerinin başında, tüketim toplumunun ortaya çıkışı, ücret artışları ve daha kolay taşınabilen ürünlerin çekici hale gelmesidir. Bunlar arasında kol saatleri, kolay satın alınabilen ve kola takılarak kullanım olanakları sağlaması nedeniyle üretimleri daha da artmıştır.

Sonuç

Sanayi devriminden sonra, teknolojinin gelişmesiyle Seramik masa ve şömine saatleri, hem tasarım hem de teknolojik olarak gelişme göstermişlerdir. Üretildikleri dönemin sanat anlayışına paralel olarak süsleme özellikleri göstermektedir. İkinci dünya savaşından sonra, sadece mutfakta ve yatak odalarında kullanım için tasarlanan küçük gösterişsiz seramik saatler üretilmeye devam edilmiştir. Hem bu pazar kaybı hem de hızla artan işgücü maliyetleri, giderek seramik fabrikalarını iflasa götürmüştür. Bugün Avrupa'da küçük çapta seramik saat üretimi yapılmaktadır. Günümüzde seramik malzemenin yerini plastik malzeme almış ve pek çoğumuzun kullandığı plastik masa saatleri ekonomik olması nedeniyle tercih edilir duruma gelmiştir. Üretildiği dönemde yoğun ilgiyi üzerinde toplayan bu saatler, günümüzde de antika değeri artan özel tasarımlar olarak yerini korumaktadır. 1950'lerden sonra daha modern tasarımların kullanıldığı seramik masa saatleri seyrek olsa da karşımıza çıkmaya devam etmektedir.

Kaynakça

Arcasoy, Ateş, "Sanatın Temel Ögesini Oluşturan İnsan Figürü", Seramik Türkiye Dergisi, Mart 2004, İstanbul, s:43

Ataley, Faruk, "Zaman, Postmodernizm, Türk Mitoloji ve Yaratıcılık", Anadolu Sanat, Sayı: 18, 2007 Eskişehir, s: 14.

Bir, Atilla.-Kaçar, Mustafa.-Acar, Şinasi, "Güneş Saatleri Yapım Kılavuzu", Bıyıl Kültür Ve Sanat Ltd., İstanbul, 2010, s:28.

Çakmut, Feza, "Zamanı Durduran Saatler, Skylife Dergisi, Şubat, 2002, İstanbul, s: 6-7

Kaçar, Duygu, "Kentin Zamanı, Zamanın Kenti", Anadolu Sanat, Sayı: 18, 2007, Eskişehir, s: 58.

Lessmann, Johanna, "Porselen kataloğu", Museum für Kunts und Gewerbe Hamburg, 2006.s: 122.)

Mackay.James., "Antiques At Glance Ceramics", London, 2002s:13,

Michael, Gibson, "19th Century Lusterware", Printed England, 1999,s:135

Mitchell, Laurence. "Meissen Collector's Catalogue", Printed China, 2001,s: 11

<http://www.antique-art.com.au/>, E.T. 21.12.2009

<http://www.bibilgi.com/Su-saati> 4.12.2009

<http://www.clockarium.org/>, E.T.24.04.09

<http://www.msxlabs.org/forum/muhendislik-bilimleri/27024-onemli-icatlar-saat-ve-tarihcesi.html> E.T. 24.04.09

<http://www.thepriceguide.com.au/> 21/12/2009)

<http://www.liveauctioneers.com/item/7898366> / 14/ 03/ 2011)